

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน
ของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก
จังหวัดมหาสารคาม

LOCAL WISDOM OF UTILIZATION AND COMMUNITY FOREST MANAGEMENT
BY PEOPLE'S PARTICIPATORY AT BAN MEAKMAIPUTTANA,
NONGMEAK SUBDISTRICT, NACHUAK DISTRICT,
MAHASARAKHAM PROVINCE

ทงนงศักดิ์ ปัดสินธุ์*

Thanongsak Patsin*

สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Community Environment Management, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Rajabhat Maha Sarakham University

Received: 11 July 2019 Revised: 4 December 2019 Accepted: 21 April 2020

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน 2) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน และ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม วิธีดำเนินการวิจัยแบ่ง 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา จำนวน 50 ครัวเรือน ได้มาโดยการคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และระยะที่ 2 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล

* ผู้ประสานงาน: ทงนงศักดิ์ ปัดสินธุ์

อีเมล: mathed@hotmail.co.th

ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา จำนวน 25 คน โดยเลือกแบบเจาะจง เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งศึกษาจาก เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนทั้งหมดเคยไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยประโยชน์หลัก คือ เป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะเห็ด ส่วนระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน ด้านการพัฒนาป่าชุมชน และด้านการฟื้นฟูป่าชุมชน ตามลำดับ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรม (การบวชป่า การสืบชะตาป่า) การเก็บเห็ด การเก็บไม้ การเก็บพืชสมุนไพร การเข้าหาของป่า และความเชื่อเรื่องปามีเจ้าป่า ผี เทวดา ที่ช่วยดูแลรักษาป่าชุมชน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน, การจัดการป่าชุมชน, การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

The objectives of this study were to study 1) community forest utilization 2) level of community participatory in forest management and 3) local wisdom of community participatory in forest management by people's at Ban Meakmaiputtana. Nongmeak subdistrict, Nachuak district, Mahasarakham province. The research was have divided into two phases. Phase 1; to study community forest utilization and level of community participatory in forest management by people's at Ban Meakmaiputtana. The purposive sample consisted of 50 people of family leaders in Ban Meakmaiputtana by using the Table Taro Yamane. The research tool was a questionnaire and analyzed by using computer package program. The statistical procedures were percentage, mean and standard deviation, and Phase 2; to study local wisdom of community participatory in forest management by people's at Ban Meakmaiputtana. 25 informants Ban

Meakmaiputtana consisted of a community leader, community forest committee and household representatives which obtained by purposive sampling. Data were collected from relevant documents, in-depth interview, and observation. Then the results of the study were presented in a descriptive analysis form. The results of the research were found that: people's were gained benefits from community forest which the main benefit of the forest was food gathering, especially mushroom. For people's participation in community forest management in Ban Meakmaiputtana in general and specific was at a high level. The order from the highest to the lowest means was community forest utilization, community forest conservation, community forest development and community forest revitalization, respectively. Local wisdom of community forest Management by people's participatory at Ban Meakmaiputtana comprised participating activities (ordained forest, luck-bringing forest), mushroom collecting, firewood collecting, herbs and medical plants collecting, forest stuffs collecting and belief in forest spirit.

Keywords: Local wisdom, Utilization community forest, Community forest management, People's Participatory

บทนำ

ประเทศไทยได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจนซึ่งกำหนดโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509 จนถึงปัจจุบันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564 ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติทั้งสิ้น โดยมีเป้าหมายหนึ่งคือ การปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม หักยัดการทำลายป่า เพื่อรักษาพื้นที่ป่าไม้ 102.3 ล้านไร่ให้คงอยู่ โดยนาระบบสารสนเทศมาใช้เพื่อการบริหารจัดการ บังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เร่งรัดดำเนินการแก้ไขปัญหาการทับซ้อนแนว

เขตที่ดินของรัฐ โดยใช้หลักเกณฑ์การปรับปรุงแผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐแบบบูรณาการ (One Map) ให้แล้วเสร็จเป็นรูปธรรมโดยเร็ว สนับสนุนการปลูกและฟื้นฟูป่าไม้ตามแนวพระราชดำริ “ปลูกป่า ปลูกคน” โดยประยุกต์ความสำเร็จจากโครงการของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการปลูกป่าและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนไปพร้อมกัน ส่งเสริมการปลูกฟื้นฟูป่าในพื้นที่ว่างของรัฐตามแนวกันชนและการเชื่อมต่อผืนป่า ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนและป่าครัวเรือน สนับสนุนกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชน สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการ ฟื้นฟูและดูแลผืนป่า รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ โดยส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจระยะยาว อาทิ ไม้สัก ไม้มะค่า และไม้พะยุง เป็นต้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) จากรายงานการรวบรวมข้อมูลเนื้อที่ของป่าไม้ประเทศไทย แยกเป็นรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2556 – 2560 พบว่า จำนวนเนื้อที่ป่าไม้ (ไร่) ของกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ (ร้อยเอ็ด, ขอนแก่น, มหาสารคาม, กาฬสินธุ์) มีพื้นที่ลดลงทุกปี (กรมป่าไม้, 2560) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย แยกรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2556 – 2560

จังหวัด	2556	2557	2558	2559	2560
	เนื้อที่ป่า (ไร่)				
ร้อยเอ็ด	195,107.75	191,750.31	203,762.51	206,865.08	213,728.69
ขอนแก่น	713,921.60	730,582.20	734,792.35	737,846.01	742,018.04
มหาสารคาม	145,900.39	141,918.34	138,896.37	136,630.98	133,044.17
กาฬสินธุ์	457,086.55	463,584.52	468,190.98	468,582.69	464,705.66

ที่มา: กรมป่าไม้ (2560)

ป่าชุมชนเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ป่าไม้และทรัพยากรต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ดำเนินการมาเป็นเวลานาน มีระบบการจำแนกการใช้ที่ดินป่าไม้และทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดขอบเขตและกฎเกณฑ์การใช้จนเป็นที่ยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรับผิดชอบการจัดการอย่างเหมาะสมตามภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดจากประสบการณ์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นบนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ต้องอาศัย

ป่าหรือที่ดินรอบ ๆ ป่า เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค อาศัยป่าเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร วัสดุเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิง และประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ ภายในชุมชน รูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีเสถียรภาพ เกิดความเป็นธรรม และทำให้ชุมชนนั้นสามารถสืบทอดต่อไปได้ เมื่อรัฐบาลประกาศนโยบายของรัฐ คือ นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ซึ่งทำให้ชาวบ้านนำที่ดินไปเป็นหลักประกันสินเชื่อได้ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบป่าที่เคยร่วมกันอนุรักษ์ป่าจึงมีการบุกรุกตัดไม้ในบริเวณป่าชุมชน ทำให้กลายเป็นผู้บุกรุก และทำผิดกฎหมายโดยอ้างสิทธิ์ที่ทำกินและการออกเอกสารสิทธิ์ที่มีการเอื้อโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้พื้นที่ป่าลดลงส่งผลทำให้กลุ่มองค์กรอนุรักษ์ป่าเกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านกับคณะกรรมการป่าชุมชนและนายทุนนอกพื้นที่ จากเดิมกิจกรรมที่เคยทำร่วมกันต่อเนื่อง ได้แก่ การสำรวจพรรณไม้ พันธุ์สัตว์การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การทำแนวกันไฟ การเพาะพันธุ์ไม้พื้นบ้าน ทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตา การจัดทำค่ายเยาวชนรักษ์ป่า การส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมและจักสาน การเก็บสมุนไพรทำยา เป็นต้น จากการสำรวจภาคสนามเบื้องต้นของผู้วิจัย พบว่าระบบองค์กรชุมชนอ่อนแอ ระบบการจัดการป่าและที่ดินตามหลักวิชาการยังขาดความต่อเนื่อง ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และยังไม่ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดการป่าชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อดำรงชีวิตประจำวันและตอบสนองทางด้านเศรษฐกิจเท่าที่นั้น (ศุภย์ป้าไม่มหาสารคาม, 2552)

ชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม มีป่าชุมชนที่สำคัญของตำบลหนองเม็ก คือ ป่าชุมชนดอนแฮด มีเนื้อที่ประมาณ 252 ไร่ ปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้ ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทางด้านสัตว์ป่าและด้านพืชพรรณชีวภาพที่มีสรรพคุณเป็นยารักษาโรคทางการแพทย์ที่สำคัญ จากการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผืนป่าชุมชนแห่งนี้ มีต้นไม้หรือไม้เศรษฐกิจ โดยเฉพาะไม้พยุงที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อตัดไปจำหน่ายหรือขายจะได้ราคาหลายแสนบาท ด้วยเหตุแห่งปัจจัยนี้จึงเป็นสิ่งจูงใจให้กลุ่มพวคนายทุนยอมที่จะเสี่ยงแอบเข้ามาขโมยลักลอบตัดไม้พยุงอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งถึงแม้ว่าประชาชนหรือชาวบ้านในพื้นที่จะช่วยกันตรวจตราและดูแลรักษากันอย่างเต็มที่แล้วก็ตาม แต่ด้วยปัญหาและอุปสรรคของพื้นที่ป่าชุมชนดอนแฮดมีทางเข้า - ออกป่าหลายทาง จึงทำให้ยากแก่การตรวจตราและดูแลรักษาอย่างทั่วถึง และปัญหาหนึ่ง ที่ป่าชุมชนดอนแฮดกำลังเผชิญ คือ การถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อขยายพื้นที่หรือเข้าไปใช้ประโยชน์ทำกินทางการเกษตรของประชาชน จากปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจ

ที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม เพื่อช่วยป้องกันการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าและเป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน โดยใช้พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา หมู่ที่ 17 เนื่องจากเป็นชุมชนเข้มแข็งในเรื่องการจัดการป้องกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน ทำให้ผู้ศึกษาเกิดแนวคิดที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนว่ามีวิธีการอย่างไรจึงรักษาสภาพป่าไม้ให้ถูกทำลายน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันชุมชนอื่นกลับถูกการบุกรุกเข้าไปทำลายป่าไม้ ทำให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศป่า และการดำรงชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่โดยรอบป่าชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 110 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 50 ครัวเรือน ได้มาโดยการคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane (บุญชม ศรีสะอาด, 2556)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 20 ข้อ

ตอนที่ 4 คำถามแบบปลายเปิดเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

3. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .931

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำหลักสถิติประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์เนื้อหาโดยพรรณนาวิเคราะห์

ระยะที่ 2 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน และตัวแทนครัวเรือนในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา รวมทั้งสิ้น 25 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

2.2 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.3 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสำรวจพื้นที่เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนาโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

3.2 การจัดการประชุมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแยกเป็นหมวดหมู่ และจัดแฟ้มข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้มาตีความจากมุมมองของกลุ่มที่ศึกษา และนำมาเขียนรายงานเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา

ข้อมูลทั่วไป	การใช้ประโยชน์	n = 50	
		จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. การเข้าไปใช้ประโยชน์			
เข้าไปใช้ทุกวัน	เคย	5	10.00
สัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้ง	เคย	7	14.00
สัปดาห์ละ 3 - 5 ครั้ง	เคย	10	20.00
น้อยกว่าเดือนละ 1 ครั้ง	เคย	9	18.00
เดือนละ 1 - 2 ครั้ง	เคย	19	38.00
2. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน			
แหล่งอาหาร	เคย	49	98.00
	ไม่เคย	1	2.00
แหล่งสมุนไพร	เคย	42	84.00
	ไม่เคย	8	16.00
พื้นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร	เคย	19	38.00
	ไม่เคย	31	62.00
แหล่งไม้ใช้สอย	เคย	35	70.00
	ไม่เคย	15	30.00
3. อาหารที่ได้จากป่าชุมชน			
หน่อไม้	เคย	49	98.00
	ไม่เคย	1	2.00
ผัก	เคย	48	96.00
	ไม่เคย	2	4.00
เห็ด	เคย	50	100.00
	ไม่เคย	0	0.00
ผลไม้ป่า	เคย	45	90.00
	ไม่เคย	5	10.00
สัตว์กินได้	เคย	49	98.00
	ไม่เคย	1	2.00

ตารางที่ 2 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	การใช้ประโยชน์	n = 50	
		จำนวน (คน)	ร้อยละ
4. การนำสมุนไพรจากป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์			
รักษาโรคต่าง ๆ	เคย	17	34.00
	ไม่เคย	33	66.00
รักษาบาดแผล	เคย	28	56.00
	ไม่เคย	22	44.00
รักษาพิษจากสัตว์หรือแมลง	เคย	20	40.00
	ไม่เคย	30	60.00
บำรุงร่างกาย	เคย	17	34.00
	ไม่เคย	33	66.00
จำหน่าย	เคย	5	10.00
	ไม่เคย	45	90.00
5. การใช้พื้นที่ป่าชุมชนประกอบอาชีพทางการเกษตร			
เลี้ยงสัตว์	เคย	19	38.00
	ไม่เคย	31	62.00
เพาะปลูก	เคย	2	4.00
	ไม่เคย	48	96.00
ปลูกไม้เศรษฐกิจ	เคย	7	14.00
	ไม่เคย	43	86.00
6. การใช้ประโยชน์จากต้นไม้ในป่าชุมชน			
ไม้เชื้อเพลิง	เคย	28	56.00
	ไม่เคย	22	44.00
ไม้ใช้สอย	เคย	35	70.00
	ไม่เคย	15	30.00
วัสดุอุปกรณ์	เคย	20	40.00
	ไม่เคย	30	60.00
สร้างบ้าน	เคย	1	2.00
	ไม่เคย	49	98.00
จำหน่าย	เคย	7	14.00
	ไม่เคย	43	86.00

จากตารางที่ 2 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนที่เป็นตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดเคยเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน (ร้อยละ 100) ส่วนใหญ่เข้าไปใช้ประโยชน์เดือนละ 1 – 2 ครั้ง (ร้อยละ 38.00) ซึ่งส่วนมากจะใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร (ร้อยละ 98) โดยอาหารที่ได้จากป่าชุมชน คือ เห็ด (ร้อยละ 100) ส่วนการนำสมุนไพรจากป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์จะใช้ในการรักษาบาดแผล (ร้อยละ 56) สำหรับการในพื้นที่ป่าชุมชนประกอบอาชีพทางการเกษตรจะใช้ในการเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 38) และการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ในป่าชุมชนเพื่อเป็นไม้เชื้อเพลิง (ร้อยละ 56)

2. ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา

การจัดการป่าชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
ด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน	4.21	0.76	มาก
ด้านการฟื้นฟูป่าชุมชน	4.00	0.66	มาก
ด้านการพัฒนาป่าชุมชน	4.19	0.62	มาก
ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	4.23	0.68	มาก
โดยรวม	4.16	0.68	มาก

จากตารางที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.68) ด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.76) ด้านการพัฒนาป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = 0.62) และด้านการฟื้นฟูป่าชุมชน ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.66) ตามลำดับ

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การเข้าร่วมกิจกรรมที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การบวชป่า การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาป่า เป็นต้น

3.2 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเก็บเห็ด เช่น การเก็บเห็ดเก็บเฉพาะเห็ดหนุ่ม ส่วนเห็ดอ่อนไปและแก่เกินไป (เห็ดเหมา) จะไม่เก็บ เป็นต้น

3.3 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเก็บไม้ เช่น การเก็บไม้เพื่อมาทำฟืนโดยเอากิ่งไม้ที่แห้งแทนการตัดทั้งต้น และการเก็บฟืนในช่วงหน้าหนาว (ฤดูหนาว) จะมีไม้แห้งจำนวนมาก เป็นต้น

3.4 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเก็บพืชสมุนไพร เช่น ถ้าต้องการเก็บสมุนไพรที่ต้องใช้หัว โดยต้องขุดแล้วฝังกลบที่เดิมเพื่อสมุนไพรจะไม่ตายแล้วจะมีสมุนไพรไว้ใช้งาน ๆ

3.5 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการหาของป่า อาทิเช่น การเก็บดอกกระเจียว จะเก็บเอาเฉพาะดอกที่อ่อนอยู่ โดยดึงเอาแต่ดอกไม่ต้องดึงเอาทั้งต้น การเอารังผึ้งจะเอาส่วนที่เป็นทางรัง จะไม่เอาส่วนที่เป็นหัวรังเพื่อจะให้ผึ้งกลับมาทำรังที่เดิม เป็นต้น

3.6 ความเชื่อเรื่องป่ามีเจ้าป่า ผี เทวดา ที่ช่วยดูแลรักษาป่าชุมชน เช่น การตัดต้นไม้จะทำให้คนในครอบครัวล้มป่วย เพราะเชื่อว่าในป่ามีเทวดาช่วยรักษาป่า เป็นต้น

การอภิปรายผล

1. ประชาชนในชุมชนบ้านเม็กใหม่มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เข้าไปใช้ประโยชน์เดือนละ 1 – 2 ครั้ง โดยประโยชน์หลัก คือ เป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะเห็ด ส่วนการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์จะใช้ในการรักษาบาดแผล สำหรับการในพื้นที่ป่าชุมชน ประกอบอาชีพทางการเกษตรจะใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และการใช้ประโยชน์จากต้นไม้นิปาชุมชนในเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พหล ศักดิ์คะทัศน์ และ สุรัชย์ กังวล (2556) ได้ศึกษาการคุกคามป่าชุมชนจากมนุษย์และแนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านทุ่งยาว อำเภอตอยสะแกด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อนำมาก่อสร้างบ้าน การเผาถ่าน และเป็นอาหาร

2. ประชาชนในชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน ด้านการพัฒนาป่าชุมชน และด้านการฟื้นฟูป่าชุมชน ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธชัย มากผล (2559) ได้ศึกษาการ

มีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านเพหลาใต้ ตำบลเพหลา อำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่ พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านเพหลาใต้อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การร่วมรับผลประโยชน์ การร่วมปฏิบัติ การร่วมติดตามประเมินผล และการร่วมวางแผน ตามลำดับ

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนบ้านเม็กใหม่พัฒนา ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาป่า เป็นต้น การเก็บเห็ด เช่น การเก็บเห็ดเก็บเฉพาะเห็ดหลุม ส่วนเห็ดอ่อนเก็บไปและแก่เก็บไป (เห็ดเต๋า) จะไม่เก็บ เป็นต้น การเก็บไม้ เช่น การเก็บไม้เพื่อมาทำฟืนโดยเอากิ่งไม้ที่แห้งแทนการตัดทั้งต้น และการเก็บฟืนในช่วงหน้าหนาว (ฤดูหนาว) จะมีไม้แห้งเยอะ เป็นต้น การเก็บพืชสมุนไพร เช่น ถ้าต้องการเก็บสมุนไพรที่ต้องใช้หัว โดยต้องขุดแล้วฝังกลบที่เดิม เพื่อสมุนไพรจะไม่ตายแล้วจะมีสมุนไพรไว้ใช้นาน ๆ การหาของป่า เช่น การเก็บดอกกระเจียวจะเก็บเอาเฉพาะดอกที่อ่อน โดยดึงเอาแต่ดอกไม้ไม่ต้องดึงเอาทั้งต้น การเอารังผึ้งจะเอาส่วนที่เป็นหางรัง จะไม่เอาส่วนที่เป็นหัวรังเพื่อจะให้ผึ้งกลับมาทำรังที่เดิมของมัน เป็นต้น และความเชื่อเรื่องป่ามีเจ้าป่า ผี เทวดา ที่ช่วยดูแลรักษาป่าชุมชน เช่น การตัดต้นไม้จะทำให้คนในครอบครัวล้มป่วย เพราะเชื่อว่าในป่ามีเทวดาช่วยรักษาป่า เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ บุรีรัตน์ (2555) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ชาวบ้านหนองหัวคนมีพื้นฐานแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับธรรมชาติกับมนุษย์ การเข้าไปใช้ทรัพยากรในป่าจึงต้องปฏิบัติตามกฎที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด การใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สะสมมาตั้งแต่อดีต มีกลุ่มผู้อาวุโสร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้บริหารจัดการและตัดสินใจในการใช้ประโยชน์และปรับเกณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน ความเชื่อผีปู่ตา ความเชื่อตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในการพึ่งตนเอง การพึ่งพากัน และการให้ความรักสามัคคีระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานของรัฐควรให้การสนับสนุนการวิจัยป่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อส่งผลในการจัดการป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น ป่าชุมชนในบ้านหนองเลา ป่าชุมชนบ้านหนองเม็ก เป็นต้น

1.2 หน่วยงานของรัฐควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนาเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนอื่น ๆ หรือชุมชนใกล้เคียงเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยความหลากหลายของสมุนไพรซึ่งมีอยู่จำนวนมากและชาวบ้านมีความรู้ในการบำบัดรักษาโรคร้ายไข้เจ็บสืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายชั่วคน

2.2 ควรศึกษาวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงปริมาณและคุณภาพของเห็ดในป่าชุมชนบ้านเม็กใหม่พัฒนาซึ่งมีจำนวนมาก หากนำประเด็นนี้มาศึกษาวิจัยส่งผลให้เห็นสู่ทางในการอนุรักษ์เห็ดที่หายากให้คงอยู่อีกได้ยาวนาน

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. (2560). **ข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้**. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

Royal Forest Department. (2017). **Data Information Forest**. Bangkok: Royal Forest Department. (in Thai)

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

Srisa-ard, B. (2013). **Basic Research**. Bangkok: Suweeriyasan Publishing. (in Thai)

พหล ศักดิ์คะทัศน์ และ สุรชัย กังวล. (2556). **การคุกคามป่าชุมชนจากมนุษย์และแนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านทุ่งยาว อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

Sakkatatt, P., & Kungwon, S. (2013). **Community Forest Threat from Human and It's Sustainable Use: Case Study of Ban Tung Yao, Amphoe Doi Saket, Chiang Mai**. Chiang Mai: Maejo University. (in Thai)

- ยุทธชัย มากผล. (2559). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านเพลาใต้ ตำบลเพลา อำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่**. (วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).
- Makphon, Y. (2016). **People's Participation in Ban Pha La Tai Community Forest Management, Phe La Sub – district, Klong Thom District, Krabi Province**. (Master's thesis, Sukhothai Thammathirat Open University). (in Thai)
- ศูนย์ป่าไม้มหาสารคาม. (2552). **เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม: ป่าชุมชนมหาสารคาม.
- Maha Sarakham Forest Office. (2009). **Community Forest at Maha Sarakham Network**. Maha Sarakham: Community Forest at Maha Sarakham. (in Thai)
- สุชาติ บุรีรัตน์. (2555). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด**. (ปริญญาานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- Burirut, S. (2012). **A Study of Knowledge in Management of the Community Forest in Ban Nong Hua Khon, Tambom Nong Muen Than A: Samat District, Roi Et**. (Doctoral dissertation, Maha Sarakham University). (in Thai)
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2564)**. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Office of the National Economics and Social Development Council. (2016). **The Twelve National Economic and Social Development Plan (2017 - 2021)**. Bangkok: The Prime Minister's Office. (in Thai)